

Ненад Станојевић

ЖИВОТ НА ГРАНИЦИ

Анђелко Анушић, *Гласови са Границе*,
Завод за уџбенике и наставна средства, Бањалука 2016.

Кад прича о једном догађају у роману прерасте своје оквире и постаје прича о читавом једном народу и много ширем простору, постајући тако метафора колико и студија карактера, свесни смо да је у питању роман који има високу уметничку вредност. У роману Анђелка Анушића *Гласови са Границе* прича о „Бљеску” и „Олуји” шири се просторно и временски, залази у давна времена, много пре тракторских колона из 1995. године, да би се на крају синтетизовала у причу о српском народу као о народу на граници, граничарском народу који спаја наизглед неспојиво у свом карактеру, „крв јуначку и душу дјевојачку” (Перо Слијепчевић о Алекси Шантићу). Одатле прича поново креће у висине и постаје прича о човечанству на граници.

Роман почиње том „копненом арком”, тракторском приколицом, из које, прекривене церадом, вире очи једанаестогодишњака. Све што се у тој приколици налази, евоцирајући библијску тему, сведочи о животу пре те колоне и после колоне. Зато роман, ако жели да буде на висини задатка, ако жели да адекватно пренесе оно што се догађаја са том колоном, мора да се врати уназад и да исприча све што је било са тим граничарским народом. Дакле, колона избеглица је окидач за приповедање о дубљим разлозима и давно подељеним улогама. „Сироти наратор”, каже се у роману *Гласови са Границе* за оног наратора чији је задатак да све то прикаже. Да ли је због тога наратор заиста најјасамљенији и најостављенији створ на свету? Потребно је приказати све,

објективно, без туђе помоћи, скућити причу од разорених и расутих делова. Као да и сам наратор подсећа на тај граничарски народ.

Који то простор обухвата роман *Гласови са Границе* кроз метафору граничарског народа? Кроз очи испод цераде гледа се у колону, а затим поглед прелази на кућу и окућницу породице Сужњевић (презиме, такође, учествује у покушају да се комплексност карактера и околности у којима живи српски народ што прецизније наслика), а одатле се креће у повезивање различитих крајева у којима живи српски народ. На сахрани једне од централних личности романа долази до изражаја неповезаност и потреба да се простор на којем живе Срби снажније повеже: „У Карловцу је, елем, у седамдесет и петој години, преминуо Никола Беговић. Прото, књижевник и политички борац. На спроводу, скупио се силан свет са различитих страна. Са Кордуна и Баније. Из Лике и Далмације. Жумберачког горја. Из Босне. Српске Војводине. Из србokatоличког Дубровника. Дошли су поштоваоци његовог књижевног рада из Глине, Топуског, Војнића, Вргинмоста, Петриње, Вараждина, Бјеловара, Копривнице, Крижеваца, Кутине, Осијека, Вуковара... Трста, са Цетиња, из Сремских Карловаца, Новог Сада, Будима и Сент Андреје... Бихаћа, Бањалуке, Тузле, Требиња, Херцег Новог и Сарајева.” (425) Нисмо као народ успели да афирмишемо наше различитости, да их све заједно пустимо у погон зарад очувања целине.

Издељени, намучени, расељавани и убијани кроз векове, испаливали су представници граничарског народа хице који нису били намењени само тренутним непријатељима и тлачитељима. Тако хитац из браунинга Гаврила Принципа добија психолошко-метафоричку димензију кад се посматра кроз све оно што је доживео тај граничарски народ по ратиштима Европе, у Босни, Хрватској, на Косову, по намученом Срему: „Видовданску поруку са освећеног Косова црно-жутој монархији, оној која је у прећутаној спреси са Турцима, немилице, неколико векова, ждерала живо месо Војних Граничара по европским ратиштима, хицем из браунинга јасно је послао Гаврило Принцип.” (445) Јер човек прошлости је жив у нама данас, научили смо од Јунга. Роман Анђелка Анушића одлази у историју да би насликао портрет тог ратничког европског народа са што више детаља и нијанси.

Роман доноси слике далеке прошлости које су упечатљиво сличне данашњем мизансцену. Преклапање сцена врши дочитавање и прошлости и садашњости, али и прича причу будућности. Страним путопсицима је некадашња Србија личила на „полувојнички логор на развалинама земље која је некад цветала, а народ на људе који су стали у једном моменту своје историје, али којима предстоји светлија бу-

дућност” (313). На основу чега се предвиђа светла будућност народа? „Силно и разнобојно фолклорно и етнолошко благо ми имамо, драги мој пријатељу. А народне пјесме, поврх свега. Цвијетак над свијем цвијећем! Елем, наше народне умотворине своју психолошку нарав обично у женско лице одијевају, па оне се зато и могу звати, већина њих, женске пјесме, како би рекао наш дјед Вук, који није стигао да завири у овамошњу народну торбицу.” (383) Да ли је то у вези са оним делом „дјевојачке душе” овог ратничког народа? Или је све то настало баш у разлици потенцијала ратничке крви и девојачке душе? Скуп је цену платио народ за тако избрушени таленат.

Иза оног хица из браунинга чује се вапај за миром. Чује се жеља да се читав један народ склони са страже, са карауле, како каже приповедач. Јер тај народ је „предодређен да буде музичар и песник целог словенског племена”. То није освајачки народ, како би се могло закључити на основу придева „ратнички”, којим се често описивао српски народ. „Бити позван, а не бити рођен”, рекао је Ниче за Хамлета а као да исто важи и за Граничаре. Колико само људи европског калибра има тај ратнички народ, одушевљено запажа једна од ауторки „Путовања по словенским земљама Турске у Европи” мис Ирби. То је онај народ који је напуштао своја огњишта, граничарска, и насељавао по туђем допуштењу нове граничарске просторе. Не морамо то да узмемо као нешто што је посебно и јединствено у историји народа. Било је и биће народа који напуштају своје домове. Али то је народ који је, рецимо, пребацивши тридесет и седам хиљада породица и населивши се северно и западно од Саве и Дунава створио Војну крајину која „до дана данашњих заклањаше Аустрију, и осталу хришћанску господу европску” од освајача са Истока. Да ли је то нешто што се рачуна у коначном суду историје?

Ситуација на граници је таква да сви имају своје интересе. Тако је било, тако ће бити и убудуће. Приповедач каже да се на територији граничара одвија један „маскенбал лица”. Зашто „маскенбал”? Шта је то што је прикривено у овом дефилеу различитих интереса? „Притисли је и обрвали шпијуни белосвјетски, ко никад досад. Уходице. Устопице. Жбири од сваког соја, и сваке феле. А на гркљан јој стали и јатаци. Домаћи гојат. Прљави трговци-кесеције. И они што размијенише вјеру за вечеру... И свако има свог агента. Аустријанци. Мађари. Пруси. Турци. Талијанци...” (218) На овом простору ће полагати тест савест човечанства. Овде се укрштају путеви, интереси, свест и подсвест човечанства, а Граничари стоје на ветрометини света са поуздањем једино у Бога. Мало ли је? Само, Граничар зна да поглед ка горе не може да замени поглед ка унутра: „Добри Бог је сваком разумном чељадету поклатио слободу, да ради с њом на корист или штету себи

самоме. И зато је на инсану вазда гријех”, каже једна старица у роману. Иначе, Анђелко Анушић је успео приповедачки да оживи истовремено хумор, наивност и мудрост старих, „ислужених Граничара”.

Похвала роду не може без критике рода. Један од највећих Немаца, Хајнрих Хајне, велики је и критичар сопственог народа. Ако се не поправи оно што треба у карактеру, овај добри народ би могао да остане „опустошен”, да буде „остављен од самог себе” (215). Анушић налази фантастично поређење које истовремено показује могућности и опасности, духовност и запарложеност садржане у карактеру – људи личе на „порушене цркве”: „Драги брате, ракија ће на крају, кад се нашем народу сручи и последње зло на главу које му је, по Промисли, намијењено, упропастити, сасвијема, наше људе. Већину. (А све се нешто бојим да ни наша руска браћа неће боље проћи). Мислио сам да ће их крварење и изгибија у туђим ратовима, одвићи од те напасти. Али није. Сад је још и горе, бојим се. Једно зло, ваљда, повлачи собом и друго. Мени су, тамо у Крајини, поједини наши људи личили, не знам одакле ми та грешна помисао, на порушене цркве. Питам се, драги брате, чега је у нас више, кроз вијекове: срушених богомоља или урушених људи данас? Жалосно је само што их увијек туђа рука придиже и подупире, па их онда криво усправља и подупире.” (202)

Посебан квалитет романа *Гласови са Границе* чини његова енциклопедичност. Различити елементи диспаратног порекла налазе своје место у роману, да би сваки од њих из специфичног ракурса осветлио српски народ. Посебно место припада лирици. Књижевно дело Борисава Станковића, а оно нам пада на памет када говоримо о лирици у роману, не би тако јасно и прецизно приказало народ као у огледалу да није музике као начина на који тај народ изражава своје најинтимније, најдубље и најтананије конфликте, нагоне, снове, емоције и жеље. Какав је то народ који пева: „Све дјевојке једнолике / Само једна блиједолика / Питале је другарице / Што си Маро блиједолика? / Ил си Сунцу дворе мила?! / Ил Мјесецу косе плела?! / Нит сам Сунцу дворе мила / Нит Мјесецу косе плела / Већ сам стала и гледала / Ђе се муња с громом игра / Муња грома надиграла / С двема, трема јабукама / И четворема наранцама...”? Да ли је тај народ прост, или је дубок и сензитиван? Или овако: „Валила се звијезда Даница / Да ожени сјајнога Мјесеца; / Испросила муњу од облака. / Звала свате да их дома прате; / Куми кума Бога јединога, / А прикумка Светога Јована; / Старог свата громовног Илију, / А ђевера Светога Николу. / Кога ћемо још у свате звати? / Кишу ћемо у сватове звати / Киша каже да не може доћи: / Она мора солдате пратити – / До по дана вјетром и соликом, / Од по дана ледом и снијегом”? Да ли је то освајачки народ?

Роман Анђелка Анушића интензивира метафору избегличке колоне до крајњих граница. Метафора народа на граници прераста своје оквире и постаје портрет, судбина и пут сваког човека – сви су на граници. На граници између два света, Истока и Запада, између духовног и материјалног света: „И свако је од нас, увек и свакад, на Граници, на њеном оштром бриду, а да то и не зна, или неће да призна гранични глава” (121). Роман *Гласови са Границе* се бави великим и важним темама, не само за српски народ, у обимном формату, на јединствен начин у нашој књижевности.